

Sinds 1839

De Vrije Fries

Deel 100

2020

Sinds 1839

De Vrije Fries

Deel 100
2020

Jaarboek uitgegeven door het Koninklijk Fries Genootschap voor
Geschiedenis en Cultuur/Koninklijk Frysk Genoatskip foar Skiednis
en Kultuer en de Fryske Akademy

Redactie

Prof. dr. Ralf Futselaar, Drs. Martha Kist,
drs. Otto Knottnerus, drs. Binne Keulen (secr.),
prof. dr. Hans Mol, dr. Han Nijdam (eindred.),
dr. Jelte Olthof, Doeke Sijens (voorz.), Hans Zijlstra

Eindredactie: Jan Ybema MA

Redactieadres

Redactie De Vrije Fries
p.a. Fryske Akademy
Postbus 54
8900 AB Leeuwarden

Ontwerp en opmaak

Van der Let & Partners, Heerenveen

Illustraties omslag

Boven: *Portret van koning Radboud, vervaardiger
onbekend. De familie Van Sminia kocht dit portret
in 1834 op een veiling van de nalatenschap van
rijksarchivaris Van Wijn. Momenteel in particulier
bezit. Foto: Bob Goedewaagen*

Onder: *Fysiek geweld bij een ruzie over een kaartspel:
schilderij uit de kring van Jan Bruegel de Oudere naar
Pieter Bruegel de Oudere. Kunsthistorisches Museum,
Wenen, Wikimedia Commons, Publiek Domein*

ISBN 978-90-6171-026-4

FA-nummer 1122

NUR-code 680

Het wetenschappelijk jaarboek De Vrije Fries biedt
een platform voor wetenschappelijke en essayistische
bijdragen op het terrein van de Friese geschiedenis,
kunst, literatuur en archeologie. De plaatsing van de
Friese 'stof' in een bredere context is daarbij gewenst.
In het themagedeelte is er aandacht voor actuele thema's
of onderwerpen die wetenschappelijk vernieuwend zijn
en tegelijkertijd breed en maatschappelijk relevant zijn.

Kopij dient digitaal te worden aangeleverd, opgemaakt
volgens richtlijnen die bij het redactiesecretariaat
kunnen worden opgevraagd. De Vrije Fries kent een
dubbele peer review-procedure en is geïndexeerd door
de European Science Foundation (ERIH PLUS). Deze
bijdragen zijn in de inhoudsopgave gemerkt met een *.

Inhoud

	Van de redactie	6
	THEMA: KONING REDBAD	
OTTO KNOTTNERUS EN HAN NIJDAM	Koning voor eens en altijd. Inleiding op het thema Redbad	10
GILLES DE LANGEN EN HANS MOL	Koning Redbad en zijn bewegingsruimte	28
MARCO MOSTERT	Koning van de Friezen: wat we te weten kunnen komen over het koningschap van Redbad	42
PATRICK BRETERNITZ	Radbods verpletterende nederlaag in de slag bij Dorestad Het bericht in de <i>Gesta Francorum</i> opnieuw bezien	50
REDBAD VEENBAAS	De legende van Cunera en het <i>Gudrunlied</i>	60
HANNO BRAND	De Friese kroon in de Bourgondische machtspolitiek: een stand van zaken	74
MARK RAAT EN PETER SWART	'Geplaatst en opgehangen tot een eeuwige gedagtenisse' Een portret van koning Radboud en zijn relatie met de stad Medemblik	92
SIMON HALINK	Van 'Gods vijand' tot nationaal icoon De verbeelding van Redbad en andere 'heidense helden' in vergelijkend perspectief	102
THEO MEDER	<i>Redbad</i>: over het vuren van de pijl en het kruis als icoon. Een historische verbeelding van een hedendaagse boodschap	120
	BIJDRAGEN	
RONALD PLANTINGA EN HARRY VELLENGA*	Van lokaal geworteld naar mondiaal verbonden. Een organisatorische geschiedenis van de Friese zuivelindustrie, 1950-1997	132
JOKE MOOIJ*	De boerenleenbanken in Opsterland tot 1940	150
KEES VEELENTURF	Hoe God verscheen in Jorwerd Een christelijke amulet in het Fries Museum	168
GOFFE JENSMA, MET MEDEWERKING VAN PITER VAN TUINEN	Drie doctoren en een stadhoudelijk lichaam De obductie op Willem Lodewijk in 1620	184
HANS MOL	Geweld op het Friese platteland 1524-1530	204
	BOEKBESPREKING	
RALF FUTSELAAR	Bespreking van Hessel de Walle, <i>De mannen van de Overval: Heroïek en tragiek in 26 levensverhalen</i>	226
	Jaarverslag Koninklijk Fries Genootschap over 2019	234
	Over de auteurs	238

SUMMARY: GILLES DE LANGEN EN HANS MOL

Koning Redbad en zijn bewegingsruimte

Nederlands

In de literatuur die tot dusver inmiddels aan Redbad is gewijd, ontbreekt een ruimtelijke benadering. Ons artikel wil daarin voorzien, aan de hand van de vraag waar in Frisia het kerngoed van Redbad gezocht moeten worden en hoe zijn heerschappij daarop en daaromheen gebouwd kan zijn geweest. Volgens onze analyse op basis van de begrenzing van de eerste territoriale parochies uit de late tiende eeuw, bestond het oudste Frisia uit de woongebieden langs de kust. Deze vormden de kernen van gouwen, waarvan de achtergrenzen over de oorspronkelijke waterscheidingen van de achterliggende veengebieden waren getrokken. Voor de Franken kan Frisia omstreeks 700, gezien vanuit het zuiden en oosten, niet anders zijn geweest dan het Noordzeeland achter de veenscheiding. *Frisia Citerior* moest en moet dan wel samenvallen met het toen tijdelijk of permanent door Friese koningen gecontroleerde Midden-Nederlandse riviergebied *aan deze kant* (ten oosten) van de veenwildernis. Toen Redbad, de bekendste van de Friese koningen, in 695 door Pepijn van Herstal werd verslagen in een slag bij Dorestad, verloor deze zijn directe heerschappij over *Frisia Citerior*. Dat hij nadien als zelfstandig vorst overeind bleef betekent dat hij zijn kerngebied elders had. Wij lokaliseren dat in West-Frisia ten noorden van de Maasmonding. Al vroeg in de achtste eeuw begunstigde de Frankische koning daar de Kerk met omvangrijke delen uit grootgrondbezit dat door confiscatie moet zijn verworven. Pre-Frankische koningsgoed met die vorm en omvang vinden wij niet terug ten oosten van het Vlie. Dit leidt tot de hypothese dat de belangrijkste West-Friese grootgrondbezitter in de zevende eeuw in staat is geweest zijn machtsbereik van de kustzone uit te breiden naar een deel van het Centrale Rivierengebied. Hij was en bleef echter een Friese vorst, een zelfstandig heerser, die niet alleen naar de Frankische wereld keek, maar ook rekening moest houden met de rest van de kustregio oostelijk van het Vlie en met andere streken rondom de Noordzee. Deze voor een belangrijk deel niet-christelijke wereld was voor hem cultureel, economisch en militair van grote betekenis, al was het al omdat hij daarbinnen als een koning werd beschouwd. Dit verklaart de historische overgeleverde ambivalentie van Redbad. De Friezen uit de gebieden beoosten het Vlie zullen hem als Fries vorst hebben willen steunen tegen de Frankische dreiging, maar tegelijk hebben verwacht dat hij zich niet tot het christendom zou bekeren. Redbad, van zijn kant, zal deze strategische en tactische back-up niet van zich hebben willen vervreemden, welke houding zich dan uitte in zijn legendarische late afwijzing van zijn doop. Het is waarschijnlijk dat zolang Redbad leefde, Pepijn en Karel Martel genoeg namen met hun dominantie in het Schelde- en Maasgebied, en zij een overeenkomst met Redbad prefereerden boven een onderwerping van alle Friezen. Zij respecteerden diens niet-christelijke belangen door Willibrord en de zijnen naar de gebieden ten zuiden van de grote rivieren te dirigeren.

Engels

The literature so far devoted to Redbad lacks a spatial approach. In our article we want to provide this, departing from the question where to look for the main estates of Redbad in Frisia and how his reign could have been built around them. According to our analysis based on the boundaries of the first territorial parishes from the late tenth century, the oldest Frisia consisted of the residential areas along the coast. These formed the nuclei of *pagus* districts, the rear boundaries of which had been drawn across the original watersheds of the peat bogs situated behind the nuclei. For the Franks, Frisia around 700, seen from the south and east, could have been nothing else than the North Sea coast lands situated behind the moorland wilderness. Frisia Citerior on its turn had to coincide with that part central Dutch river area which by then was temporarily or permanently controlled by Frisian kings and which was situated *on this side* (east) of the peat bogs. When Redbad, the most famous of the Frisian kings, was defeated by Pepin of Herstal in a battle near Dorestad in 695, he lost his direct rule over Frisia Citerior. The fact that afterwards he stayed in power as an independent monarch,

must mean that his territorial power base was situated elsewhere. We locate this in West-Frisia north of the Maas estuary. Here already early in the eighth century the Frankish king favoured the Church with large parts of large estates that must have been acquired by confiscation. Pre-Franconian royal estates of that shape and size are not found east of the Vlie. This leads to the hypothesis that in the seventh century the most important West-Frisian landowner was able to extend his power range from the coastal zone to a part of the Central Rivers area. However, he was and remained a Frisian monarch, an independent ruler, who not only looked at the Frankish world but also had to take into account the rest of the coastal region east of the Vlie and other areas around the North Sea. This for a large part non-Christian world was of great importance to him culturally, economically and militarily, if only because he was considered a king within it. This explains the historical ambivalence of Redbad. The Frisians from the areas east of the Vlie will have wanted to support him as a Frisian prince against the Frankish threat but at the same time will have expected that he remained non-Christian. Redbad, for his part, will not have wanted to alienate this strategic and tactical back-up, which attitude then manifested itself in his legendary late rejection of his baptism. It is likely that as long as Redbad lived, Pepin and Karel Martel were content with their dominance in the Scheldt and Meuse region and preferred an agreement with Redbad to a subjugation of all Frisians. They respected his non-Christian interests by directing Willibrord and his helpers to the areas south of the great rivers.

Fries

De wiidweidige literatuer dy't oant no ta oan Redbad wijd is mist in romtlike oanpak. Us artikel wol dêre yn foarsjen, op basis fan 'e fraach wêr't yn Frisia it kearngoed fan Redbad socht wurde moat en hoe't syn bewâld derop en deromhinne boud wurde koe. Neffens ús analyse, basearre op 'e grinzen fan' e earste territoriale parochys út 'e lette 10e ieu, bestie it âldste Frisia út de wengebieten by de kust lâns. Dizze foarmen de sintra fan gouwen, dêr't de eftergrinzen fan oer de oarspronklike wetterskiedings fan de efterlizzende feangebieten lutsen wiene. Foar de Franken koe Frisia om 700, sjoen fan it suden en easten út, net oars west hawwe as it Noard-Seekustlân achter de feanwildernis. Frisia Citerior moast en moat gearfalle mei it sintraal Nederlânske rivieregebiet oan dizze kant (ten easten) fan it fean, in gebiet dat doe tydlik of permanint troch Fryske keningen kontrolearre waard. Doe't Redbad, de bekendste fan 'e Fryske keningen, troch Pepin van Herstal yn in slach by Dorestad yn 695 ferslein waard, ferlear er syn direkte bewâld oer Frisia Citerior. It feit dat hy neitiid as unôfhinklike monarch oerein bleau, betsjuttet dat hy syn kearngebiet earne oars hie. Wy lokalisearje dit yn West-Fryslân, benoarden it estuarium fan Maas. Begjin achtste ieu waard de Tsjerke dêre troch de Frankyske kening begeunstige mei grutte dielen fan grutgrûnbesit dat er troch konfiskaasje yn besit nommen hie. Wy fine de (kearnen) fan dit pre-Frankyske keninklike besit net yn dy foarm en grutte ten easten fan 'e Vlie. Dat liedt ta de hypoteze dat de wichtichste Westfryske grûnbesitter en machthawwer yn 'e sânde ieu syn hearskippij fan' e kustsône nei in diel fan it sintrale rivieregebiet útwreidzje kind hat. Hy wie en bleau lykwols in Fryske monarch, in unôfhinklike hearsker, dy't net allinich nei de Frankyske wrâld seach, mar ek rekken mei de rest fan 'e kuststreek ten easten fan it Vlie en oare regio's rûn de Noardsee hâlde moast. Dizze net-kristlike wrâld wie foar him fan grutte kulturele, ekonomyske en militêre betsjutting, al wie it mar om't er dêryn as kening beskôge waard. Dit ferklearret de histoaryske ambivalinsje fan Redbad. De Friezen út de krite eastlik fan it Vlie sille him as Fryske kening tsjin de Frankyske driging stypje wollen hawwe. Se sille tagelyk ek ferwachten hawwe dat hy him net ta it kristendom bekeare soe. Redbad soe fan syn kant dizze strategyske en taktyske 'backup' net ferfrjemdzje hawwe wollen; in hâlding dy't wjerspegele waard yn syn legindaryske ôfwizing fan 'e doop. It is wierskynlik dat salang't Redbad libbe, Pepijn en Karel Martel tefreden wiene mar har dominânsje yn de gebieten fan Schelde en Maas, en se leaver in oerienkomst mei Redbad hienen boppe in ûnderwerping fan alle Friezen. Se respektarren syn net-kristlike belangen troch Willibrord en syn folgelingen earst nei de gebieten ten suden fan 'e grutte rivieren te dirigearjen

Koning van de Friezen: Wat we te weten kunnen komen over het koningschap van Redbad

Marco Mostert

Abstract

There are nine more or less contemporary written sources that explicitly mention Redbad, King of the Frisians. They have been used in two Dutch-language studies published in 2018. Several suggestions are made to do research that may help understanding Redbad's kingship. First, comparisons may be made with similar early medieval politically active figures. Next, approaches by anthropologists may be considered, such as the study of 'human universals' or that of 'the early state'. And finally, we may consider the archaeological evidence for the kind of society formed by the Frisians in the period 650-725.

Samenvatting

Er zijn negen min of meer contemporaine geschreven bronnen die Redbad, koning van de Friezen, expliciet noemen. Zij werden gebruikt in twee studies over Redbad die in 2018 werden gepubliceerd. Verschillende suggesties worden gedaan om te onderzoeken hoe Redbads koningschap beter te doen begrijpen. In de eerste plaats kunnen vergelijkingen worden gemaakt met gelijksoortige vroegmiddeleeuwse politiek actieve figuren. Vervolgens kunnen antropologische benaderingen worden overwogen, zoals de studie van 'human universals' of 'the early state'. En tenslotte kunnen we bij het archeologische materiaal te rade gaan om te weten te komen wat voor samenleving de Friezen in de periode 650-725 kenden.

Radbods verpletterende nederlaag in de slag bij Dorestad. Het bericht in de *Gesta Francorum* opnieuw bezien

Patrick Breternitz

Samenvatting

In de slag bij Dorestad 697 overwon Pippijn de Middelste de Friese heerser Redbad. In de streek van Keulen kon Redbad in 716 Pippijns zoon Karel Martel de enige nederlaag in diens lange militaire carrière toebrengen. Dit artikel onderzoekt de berichten van deze slagen in de vroegmiddeleeuwse bronnen, vooral in de *Gesta Francorum* (of Voortzetting van de zogenaamde kroniek van Fredegar) uit het midden van de achtste eeuw. Het blijkt dat het doel van de auteur was om Karels nederlaag in 716 zo positief mogelijk weer te geven doordat hij Radbods nederlaag tegen Pippijn bijzonder verpletterend beschreef.

Abstract:

In the battle of Dorestad 697, Pippin II beat the Frisian ruler Radbod. In 716, Radbod inflicted Pippin's son Charles Martel near Cologne the only defeat in his long military career. This study investigates the reports of the battles in the early medieval sources, especially in the mid-8th century *Gesta Francorum* (or Continuation of so called chronicle of Fredegar). It becomes apparent that the author's goal was to describe Charles' defeat in 716 as positively as possible by giving a particularly devastating account of Radbod's defeat by Pippin.

Abstracts bij artikel ‘De legende van Cunera en het *Gudrunlied*’

REDBAD VEENBAAS

GEARFETTING

De leginde fan Cunera giet oer in kriichfinzen frou dy’t troch de oare helte fan har nije hear tramtearre en úteinlik ombrocht waard. It ferhaal ûntjoech him yn Rhenen ta de leginde fan in kristlike hillige.

In wichtich ûnderdiel fan it *Gudrunliet* is it lijen fan Gudrun. Fan ferskillende kanten hjirby is wiisd op in parallel mei froulike hilligenlibbens. As foarbyld is dêrby – nei myn betinken ûnrjochtlik – tocht oan hilligenlibbens, dêr’t in frou nettsjinsteande mishanneling in har opkrongen houlik foar en nei wegeret, omdat se yn it kleaster wol. Roswitha Wisniewski hat besocht de ‘oerferzje’ fan it Gudrunferhaal te rekonstruearjen, dy’t likernôch oerienkomt mei de kern fan de leginde fan Cunera.

It *Gudrunliet* bewarret oantinkens oan de njoggende-iuwske Vikingtiid yn it Nederlânke kustgebiet. Yn Dorestêd, ticht by Rhenen, kin it idee ûntstien wêze om de oerlevering oer it lijen fan de kriichsfinzen frou út te wreidzjen mei in befrijing troch har breugeman.

SAMENVATTING

De legende van Cunera betreft het verhaal van een krijgsgevangen vrouw die door de echtgenote van haar nieuwe heer werd gekweld en ten slotte omgebracht. Het verhaal groeide in Rhenen uit tot de legende van een christelijke heilige.

Een essentieel onderdeel van het *Gudrunlied* is het lijden van Gudrun. Van verschillende kanten is geweest op een parallel met vrouwelijke heiligenlevens. Als voorbeeld heeft men daarbij, mijns inziens ten onrechte, gedacht aan heiligenlevens, waarbij een vrouw ondanks mishandeling een haar opgedrongen huwelijk blijft weigeren, omdat ze wil intreden in een klooster. Roswitha Wisniewski heeft een poging gedaan de ‘oerversie’ van het Gudrunverhaal te reconstrueren, die nagenoeg overeenkomt met de kern van de legende van Cunera.

Het *Gudrunlied* bewaart herinneringen aan de negende-eeuwse Vikingtijd in het Nederlandse kustgebied. In Dorestad kan het idee zijn ontstaan om de overlevering over het lijden van de krijgsgevangen vrouw uit te breiden met een bevrijding door de bruidegom.

SUMMARY

The legend of Cunera concerns the story of a female prisoner of war, who was tormented and finally killed by the wife of her new lord. In Rhenen the story developed into the legend of a Christian saint.

An essential part of the *Gudrunlied* is the suffering of Gudrun. Various authors have pointed to an analogy with stories of female saints. As an example has been thought – wrongly, in my opinion – about lives of saints, in which the woman keeps refusing an imposed marriage despite maltreatment, because she wants to enter a monastery. Roswitha

Wisniewski has tried to reconstruct the first version of the Gudrun story, which is almost similar to the core of the legend of Cunera.

The *Gudrunlied* preserves memories of the ninth century Viking time in the Dutch coastal area. It is possible that in Dorestad, near Rhenen, the idea arose to extend the story about the female prisoner in war with a liberation by the groom.

De Friese kroon in de Bourgondische machtpolitiek: een stand van zaken

English

Between 1430 en 1477 the Burgundian duke Philip the Good (1419-1467) and his son and successor Charles the Bold (1467-1477) waged two attempts to obtain a Frisian crown under which their Burgundian territories would be united as an autonomous kingdom. At two occasions, in 1447 and 1474, negotiations with the German emperor Frederick III failed. This contribution is geared to an analysis of the conferences and the academic debate related to the territorial ambitions and ideologies supporting the Burgundian coronal claims. The first part of this contribution reveals the tactics and flaws of Burgundian-Habsburg diplomacy and relates to the academic discussion and the current state of affairs in research. The second part establishes to what extent medieval Dutch historiography, French epic literature and contemporary heraldic customs influenced Burgundian ideology making. It is in that part that links with the legendary Frisian King Radbod become apparent.

Nederlands

Tussen 1430 en 1477 waagden de Bourgondische hertog Filips de Goede en diens zoon en opvolger Karel de Stoute twee pogingen om een Friese kroon te bemachtigen waaronder hun Bourgondische territoria werden verenigd in een autonoom koninkrijk. Bij twee gelegenheden, in 1447 en 1474, mislukten de onderhandelingen met de Duitse keizer Frederik III. Deze bijdrage is gewijd aan een analyse van de conferenties en het academisch debat rond de territoriale ambities en ideologie die aan de Bourgondische aanspraken op een koningskroon ten gronde lagen. Het eerste deel brengt de tactieken en zwakheden van de Bourgondisch-Habsburgs diplomatie aan het licht en gaat in op de huidige stand van zaken in het onderzoek. Het tweede deel geeft aan in welke mate de middeleeuwse Nederlandstalige historiografie, de Franse epische literatuur en de eigentijdse heraldiek het ontstaan van een Bourgondische koningsideologie beïnvloedden. Het is in dit deel dat de connecties met de legendarische Friese koning Radboud aan bod komen.

Frysk

Tusken 1430 en 1477 besochten de Boergondyske hartoch Filips de Goede en syn soan en opfolger Karel de Stoute twa twa kear de Fryske kroan te bemachtigjen dy't harren Boergondyske lannen yn in selstannich keninkryk ferienigje soenen. By twa gelegenheden, yn 1447 en 1474, rûnen de ûnderhannelingen stikken op de wjerstân fan de Dútske keizer Frederik III. Dizze bydrage rjochtet him op in analyse fan de konferinsjes en it akademyske debat oer de territoriale ambysjes en de ideology achter de Boergondyske oanspraken op in keningskroan. It earste part giet oer de taktiken en de swakheden fan de Boergondysk-Habsburger diplomasy en giet yn op de hjoeddeistike stân fan it ûnderysk. It twadde part beskriuwt op hokker wize de midsieuske Nederlânsktalige historiografy, de Frânske epyske literatuer en de hjoeddeistige heraldyk it ûntstean fan in Boergondyske keningsideology befoardere hawwe. Yn dit part komme ek de konneksjes mei de legindaryske Fryske kening Redbad oan 'e oarder.

'Geplaatst en opgehangen tot een eeuwige gedagtenisse'

Medemblik en Radboud zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Deze traditie dateert uit de zeventiende eeuw, waarin het stadsbestuur enkele kronieken aangreep om de Friese koning als voorvader te presenteren. Hiermee benadrukte de stad haar ouderdom en mythische allure. De relatie met Radboud uitte men onder meer in gedichten, een kerkraam en de naamgeving van een schip. Ook de dertiende-eeuwse dwangburcht ging zijn naam dragen. De meest prominente herinnering aan Radboud is het portret dat vanaf ca. 1660 de burgemeesterskamer sierde. Dit artikel behandelt de historische achtergrond van de Medemblikker Radboudpromotie en gaat in het bijzonder in op de geschiedenis van het schilderij dat nog altijd op het stadhuis verblijft. Het portret van Radboud is waarschijnlijk de oudste geschilderde verbeelding van de koning. Naast een reeds bekende kopie traceerden de auteurs nog twee andere portretten. Beide vertonen grote gelijkenis met het Medemblikker exemplaar. De schilderijen en andere herinneringen aan Radboud zijn illustratief voor een eeuwenoude continuïteit in aandacht voor de mythische Friese koning.

Medemblik and Redbad are inextricably linked to each other. This tradition dates back to the seventeenth century, in which the town council used some earlier chronicles to present the Frisian king as ancestor. With this, the town emphasized its age and mythical allure. The relationship with Redbad was expressed in poems, a church window and the naming of a ship. The thirteenth-century castle also adopted his name. The most prominent reminder of Redbad is the portrait that adorned the burgomaster's room from around 1660. This article explicates the historical background of the Medemblik Redbad promotion and focuses in particular on the history of the painting that still resides in the town hall. The portrait of Redbad is probably the oldest painted representation of the king. In addition to an already known copy, the authors traced two other portraits. Both show a great resemblance to the one in Medemblik. The paintings and other memories of Redbad illustrate an age-old continuity in the focus on the mythical Frisian king.

Medemblik en Redbad binne ûnskiedber mei inoar ferbûn. Dizze tradysje datearret út de santjinde iuw, wêryn it stedsbestjoer ferskate kroniken oangrypte om de Fryske kening as foarâlder te presintearjen. Hjirmei koe de stêd de klam lizze op harren âlderdom en mytyske alluere. De relaasje mei Redbad utere him ûnder mear yn gedichten, in tsjerkeraam en ek waard in skip nei him neamd. Ek it trettjinde-ieuske kastiel krige syn namme. De meast promininte heugenis oan Redbad is it portret dat sûnt sawat 1660 yn de boargemasterskeamer hong. Yn dit artikel giet it om de histoaryske eftergrûn fan de Medemblikker Redbadpromoasje, en yn it bysûnder om de skiednis fan it skilderij dat noch altiten op it stedhûs hinget. It portret fan Redbad is nei alle gedachten it âldst bekende skildere portret fan de kening. Njonken in al bekende kopy hawwe de auteurs twa oare portretten trasearre. Beide lykje in soad op it Medemblikker eksimplaar. De skilderijen en oare oantinkens oan Redbad litte sjen dat der ieuwenlang oandacht west hat foar de mytyske Fryske kening.

Van 'Gods vijand' tot nationaal icoon

Abstracts

Dat Redbad tegenwoordig in romans, films en metalmuziek gevierd wordt als een nationale volksheld mag, gezien zijn slechte reputatie in voorgaande eeuwen, opmerkelijk genoemd worden. Hoe valt die wonderlijke transformatie van 'Gods vijand' tot nationaal icoon te verklaren? In deze bijdrage worden in vogelvlucht de opeenvolgende ideologische herinterpretaties van de Friese vorst, oftewel diens veelbewogen *Nachleben*, onder de loep genomen. Speciale aandacht gaat hierbij uit naar het heidense karakter van Redbad, en de complexe receptiegeschiedenis van diens 'mislukte doop'. Betoogd wordt dat de grote kanteling in het denken over Redbad teweeg werd gebracht door de opkomst van seculiere nationale vertogen in de negentiende eeuw, waarin voorchristelijk heidendom gelijkgesteld werd aan nationale authenticiteit. Deze ontwikkeling wordt vervolgens inzichtelijk gemaakt door de vergelijking te trekken met andere 'heidense helden', van de weerbarstige sagaheld Tróndur op de Faeröer tot het stamhoofd Hatuey op Cuba. Samen vormen de vele verschillende gezichten van Redbad een goed voorbeeld van het geraffineerde 'hergebruik' van het verleden in het heden.

Considering his bad reputation in the medieval sources, the fact that Redbad is currently celebrated as a national hero in novels, movies and metal music should be considered extraordinary. How can we explain this miraculous transformation from 'God's enemy' to national icon? In this contribution, the consecutive ideological reinterpretations of the Frisian king – or his turbulent *Nachleben* – will be assessed in broad lines. Special attention will be paid to the pagan character of Redbad, and to the complex reception history of his 'failed baptism'. I will argue that the major shift in the modern image of Redbad was caused by the advent of secular national discourses in the nineteenth century, in which pre-Christian heathenism became equated with national authenticity. This development is subsequently further clarified through comparison with other 'pagan heroes', from the troublesome saga hero Tróndur on the Faroe Islands to the chieftain Hatuey in Cuba. Taken together, the many faces of Redbad provide us with a good impression of the refined ways in which the past is 'recycled' in the present.

ABSTRACT

THEO MEDER

Redbad: over het vuren van de pijl en het kruis als icoon

Een historische verbeelding van een hedendaagse boodschap

Theo Meder

In 2018 verscheen de Nederlandse film *Redbad*, naar een scenario van Alex van Galen, onder regie van Roel Reiné en productie van Klaas de Jong, en het kan met recht een on-Nederlandse speelfilm genoemd worden. Met een budget van acht miljoen euro kon men een waar spektakelstuk maken over de roemruchte avonturen van Redbad, de koning der Friezen die eind 7e, begin 8e eeuw leefde.

Over het leven van Redbad is echter bitter weinig bekend, dus voor het scenario moest er veel bijverzonnen worden. In deze bespreking van de film sta ik stil bij wat missers, anachronismen en inspiratiebronnen. Daarnaast wordt getoond hoezeer een historische film vooral een verbeelding is van contemporaine opvattingen (zoals de rol van de vrouw) en commentaar levert op hedendaagse sentimenten (over culturele eigenheid en identiteit).

Redbad: about the shooting of an arrow and using the cross as an icon

A historical representation of a contemporary message

Theo Meder

The Dutch film *Redbad* was released in 2018, based on a screenplay by Alex van Galen, directed by Roel Reiné and produced by Klaas de Jong. It can rightly be called an un-Dutch feature film. With a budget of eight million euros, one could make a truly spectacular film about the illustrious adventures of Redbad, the king of the Frisians who lived in the late 7th and early 8th centuries.

However, very little is known about Redbad's life, so a lot had to be invented for the film. In this film review, I will discuss some mistakes, anachronisms and sources of inspiration. In addition, I will show how a historical film is primarily a representation of contemporary views (such as the role of women) and provides a commentary on contemporary sentiments (about cultural individuality and identity).

De Friese zuivel: van lokale gebondenheid naar mondiale Verbondenheid

Auteurs: Ronald Plantinga & Harry Vellenga

De Friese zuivelindustrie veranderde de afgelopen zestig jaar bijna onherkenbaar. Van kleine dorpsfabrieken waar nog deels handmatig werd gewerkt vond een transformatie plaats naar een industriële en bijna volledig geautomatiseerde sector. Een cruciaal onderdeel van deze verandering was een verandering in organisatiestructuren. Op lokaal niveau fuseerden de dorpsfabrieken en verdwenen Friese organisaties om uiteindelijk deel uit te maken van grote (inter)nationale bedrijven.

Deze omslag lijkt achteraf onvermijdelijk, maar was in werkelijkheid een langdurig en moeizaam proces waarbij persoonlijke verhoudingen een belangrijke rol speelden. In dit artikel wordt aan de hand van bronnenonderzoek en interviews geanalyseerd hoe en waarom groeide de Friese zuivelindustrie uit van een grotendeels regionaal georganiseerde (en deels georiënteerde) sector uitgroeiende tot een mondiaal verbonden sector. De auteurs baseren zich op voortgaand onderzoek voor een proefschrift (Plantinga) en een te verschijnen boek over de Friese zuivel na 1980 (Vellenga).

Abstract Rabobanken

Joke Mooij

Er is weinig bekend over de ontstaansgeschiedenis en de ontwikkeling van de Friese Rabobanken. Hun geschiedenis gaat terug tot de banken, die rond 1900 werden opgericht volgens het systeem-Raiffeisen. Deze term verwijst naar het idee van de landbouwkredietcoöperatie van F.W. Raiffeisen. In Nederland kreeg dit type bank aan het einde van de negentiende eeuw gestalte in de boerenleenbank. Deze bijdrage schetst in grote lijnen de ontwikkeling van een zevental boerenleenbanken in het Opsterland tot 1940. Bij hun oprichting was al vastgelegd dat deze banken zich zouden aansluiten bij de Coöperatieve Centrale Raiffeisen-Bank in Utrecht. Ook de rol van de centrale organisatie komt aan bod. Voor deze studie kon gebruik worden gemaakt van het historisch archief van Rabobank Heerenveen Zuidoost Friesland.

KEES VEELTURF

English abstract

Hoe God verscheen in Jorwerd (How God appeared in Jorwerd)

This paper analyses an early medieval amulet found in a terp (habitation mound) in Frisian Jorwerd, now in the Fries Museum of Leeuwarden. The limestone object, 64 mm high, is carved crudely with some telling imagery. The alleged front displays one of the earliest representations of Christ in the Low Countries. He sits enthroned, raising his right hand in blessing, flanked by the symbols of alpha and omega. A cross is added to the last letter, producing an anchor, symbol of hope. On the back of the amulet there is a Solomon's knot beneath personifications of Sun and Moon with their identifying inscriptions.

The iconography of this amulet is being painstakingly explained and contextualized, aiming at establishing a plausible date for when it was carved. The carvings were probably made in the ninth century A.D.

Abstrakt yn it Frysk

Hoe God verscheen in Jorwerd (Hoe't God yn Jorwert ferskynde)

Yn it artikel analysearje ik in ier midsieusk amulet dat fûn is yn de terp fan it Fryske Jorwert, en no yn it Fries Museum fan Ljouwert te sjen is. It is makke fan kalkstien, is 64 mm grut, en is rûch snijd, mar mei in sprekkeende ôfbylding. It ferwurd front toant ien fan de ierste foarstellingen fan Kristus yn 'e Lege Lannen. Hy sit op 'e troan, jout de segen mei syn rjochterhân, en wurdt flankearre troch de symboalen alfa en omega. Oan de lêste letter is in krús tafoegd; it gehiel wurdt op dizze wize in anker, it symboal fan de hoop. Oan 'e oare kant is de knoop fan Salomo, mei dêrbope de personifikaasjes fan de sinne en de moanne, ynklusyf de byhearrende ynskripsjes.

It is net maklik om de ikonografy te ferklearjen en te kontekstualisearjen, mei as doel om de amulet datearje te kinnen. Nei alle gedachten binne de ynskripsjes makke yn de njoggende ieu.

English

Immediately after the death of count Willem Lodewijk in 1620, three prominent physicians opened his corpse. One of them wrote a report about their findings. In this article, the three medics (Nicolaas Mulerius, Menelaos Winsemius en Joannes Velsius) are introduced, and the question is posed how their work is to be understood in the context of their time. The author discusses the obduction from the perspectives of cultural history, legal and political aspects, and the history of science as well as the interaction between these aspects. He concludes that a strictly medical interpretation is less fruitful, and less interesting, than a more multidisciplinary, broadly cultural-historical interpretation. These various approaches are best described using the metaphor of the 'body politic', seeing the body as a political state.

Keywords: early modern history, Friesland, Willem Lodewijk, history of science, medical history, court culture, the body politic.

Nederlands

Onmiddellijk na zijn dood in 1620 openden drie vooraanstaande doctoren het lichaam van graaf Willem Lodewijk en schreef een van hen over hun bevindingen een verslag. In dit artikel introduceert de auteur de drie medici - Nicolaas Mulerius, Menelaos Winsemius en Joannes Velsius - en vraagt hij zich af hoe hun onderneming in context van de tijd past. Wat zijn de meer cultuurhistorische, politiek-juridische en wetenschapshistorische aspecten van deze lijkopening en hoe verhouden deze zich tot elkaar? De auteur komt tot de conclusie dat een strikt medische interpretatie minder oplevert en ook minder interessant is dan een multidisciplinaire, brede cultuurhistorische interpretatie. De verschillende benaderingswijzen komen het best samen in de bekende metafoor van de 'body politic', het lichaam als politieke staat.

Trefwoorden: vroegmoderne tijd, Friesland, Willem Lodewijk, wetenschapsgeschiedenis, medische geschiedenis, hofcultuur, lichaamsmetaforen (body politic).

Frysk

Fuort nei syn dea yn 1620 iepenen trije foaroansteande doktoaren it lichem fan greve Willem Loadewyk en skreau ien fan harren oer de befiningen in ferslach. Yn dit artikel yntrodusearret de skriuwer de trije medisj - Nicolaas Mulerius, Menelaos Winsemius en Joannes Velsius - en freget er him ôf hoe't harren ûndernimming yn de kontekst fan de tiid past. Wat binne de mear kultuerhistoaryske polityk-juridyske en wittenskipshistoaryske aspekten fan dizze lyk-iepening en hoe ferhâlde dy har ta inoar? De auteur komt ta de konklúzje dat in strikt medyske ynterpretaasje minder opsmyt en ek langn't sa nijsgjirrich is as in multydisziplinêre, brede kultuerhistoaryske ynterpretaasje. De ûnderskate manieren fan sjen rane it bêst gear yn de bekende metafoar fan de 'body politic', it lichem as politike steat.

Trefwurden: Iermoderne tiid, Fryslân, Willem Loadewyk, wittenskipsskiednis, medyske skiednis, hofkultuer, lichemsmetafoaren (body politic).

Abstract: Geweld op het Friese platteland 1524-1530

HANS MOL

Nederlands

In de populaire beeldvorming gelden de middeleeuwen en vroegmoderne tijd bij uitstek als gewelddadige perioden. Studie van goed gedocumenteerde Noordwest-Europese steden heeft uitgewezen dat het geweldsniveau daar betrekkelijk hoog was. Voor de rurale gebieden werd nog weinig onderzoek gedaan. In dit opstel wordt voor een periode van zes jaar in de vroege zestiende eeuw het fysieke en verbale private geweld op het Friese platteland geanalyseerd aan de hand van rekeningen waarin rechters (de zogenoemde grietmannen) verslag doen van de inkomsten die ze haalden uit boetes. Deze bronnen zijn overgeleverd voor ongeveer de helft van de gemeenten (grietenijen) en blijken evenwichtig gespreid over de hele provincie. Voor de juiste duiding is veel aandacht besteed aan hun opzet, de rechtsgang en het toepassen van relevante strafrechtbepalingen, zoals vastgelegd in de Saksische Ordinantie van 1504.

Een hoofdconclusie is dat binnen het totale criminaliteitspectrum het overgrote deel van de zaken betrekking had op geweldsmisdrijven. Dat was voor de rijke regio's op de klei niet anders dan voor de arme op het zand en in het veen. Duidelijk is echter ook dat waar het op de klei vaak bleef bij belediging en slagen zonder 'blauw en bloed', er in de woudgebieden in het zuiden en oosten sprake was van significant meer doodslagen en zware verwondingen. Hun doodslagcijfers blijken vergelijkbaar met die van steden als Leeuwarden en Sneek. Het patroon blijkt verder aan te sluiten bij wat bekend is over geweldsuitoefening in het laat zestiende-eeuws Drenthe. Het waarom vraagt om nader onderzoek. Mogelijk speelde een rol dat men in deze relatief egalitaire gebieden met hun geringe mogelijkheden tot bezitsaccumulatie bij private conflicten, langer dan elders heeft vastgehouden aan de traditie van gerechtelijke zelfhulp.

Engels

In popular historiography, the Middle Ages and early modern times are pre-eminently regarded as violent periods. A study of well-documented northwestern European cities has shown that the level of violence there was relatively high. Little research was done for rural areas. In this essay, for a period of six years in the early sixteenth century, the physical and verbal private violence in the Frisian countryside is analyzed on the basis of accounts in which judges (the so-called grietmannen) report on the income they earned from fines. These sources are available for about half of the municipalities (grietenijen) and appear to be evenly spread throughout the province. For the correct interpretation, much attention has been paid to their intent, the judicial process and the application of relevant criminal law provisions, as laid down in the Saxon Ordinance of 1504.

A main conclusion is that within the total crime spectrum the vast majority of cases related to violent crimes. This was no different for the rich regions on the clay but for the poor ones on the sand and in the moors. However, it is also clear that where on the clay it often went no further than insults and blows without 'blue and blood', in the heath and peat areas in

the south and east there were significantly more manslaughter and serious injuries. Their homicide rates appear to be comparable to those of cities like Leeuwarden and Sneek. The pattern also appears to be in line with what is known about the practice of violence in late sixteenth-century Drenthe. The why requires further research. It may have played a role that in these relatively egalitarian areas, with their limited possibilities for property accumulation, in private conflicts, the tradition of judicial self-help has been adhered to longer than elsewhere.

Frysk

Yn de populêre skiedskriuwing wurde de midsieuwen en iermoderne tiid by útstek presintearre as gewelddiedige perioaden. Ut stúdzjes fan goed dokumintearre Noardwest-Jeropeeske stêden docht bliken dat it geweldsnivo dêr relatyf heech wie. Foar plattelânsgebieten is noch amper ûndersyk dien nei dit tema. Yn dit artikel wurdt fysyk en ferbaal partikulier geweld op it Fryske plattelân foar in perioade fan seis jier yn 'e iere sechtjinde ieu analysearre oan 'e hân fan rekkens wêryn rjochters (de saneamde grietmannen) it ynkommen melde dat se fertsjinnen út boetes. Dizze boarnen binne oerlevere foar sawat de helte fan 'e gemeenten (grietenijen) en dogge bliken lykmjittich oer de provinsje ferdielt te wêzen. Foar in korrekte ynterpretaasje is in soad omtinken jûn oan har struktuer, de rjochtsgang en de tapassing fan relevante strafrechtlike bepalings, lykas fêstlein yn 'e Saksyske Ordinânsje fan 1504.

In haadkonklúzje is dat binnen it totale misdiedspektrum it by de grutte mearderheid fan 'e saken om geweldsmisdieden giet. Dat wie foar de rike streken op 'e klaai net oars as foar de earne op it sân en yn it fean. It is lykwols ek dúdlik dat wêr't it op 'e klaai faak bleau by skeldpartijen en slaggen sûnder "blau en bloed", der yn 'e wâldgrietenijen yn it suden en easten signifikant mear deaslaggen en swiere ferwûnings plakfûnen. Harren deaslachsifers binne te fergelykjen mei dy fan stêden lykas Ljouwert en Snits. It patroan liket ek oan te sluten by wat bekend is oer de praktyk fan it geweld yn it let sechtjinde-ieske Drinte. It wêrom freget neier ûndersyk. Mooglik hat in rol spile dat minsken yn dizze relatyf egalitêre gebieten mei har beheinde mooglikheden foar it akkumulearjen fan besit, by partikuliere konflikten langer oan de tradysje fan rjochterlike selshelp fêsthâlden hawwe dan earne oars.